

Skatter fra arkivet

Eventyrlige opplevelser fra utgravninger i Norsk Folkeminnesamling

av Hannah Kristine Lunde og Eirik Kristoffersen

Norsk Folkeminnelags mål har fra opprettelsen i 1920 vært å publisere folkeminnemateriale for et bredt publikum. En stor del av Folkeminnelagets utgivelser er basert på arkivmateriale fra Norsk Folkeminnesamling (NFS). I dette kulturhistoriske nasjonalarkivet, i dag lokalisert ved Institutt for kulturstudier og orientalske språk, Universitetet i Oslo (IKOS), er materiale fra nærmere 400 folkeminnesamlere samlet. Våren 2015 fikk undertegnende gleden av å ta et dypdykk i arkivet, som vitenskapelige assistenter for Line Esborg, fagansvarlig for NFS. Mellom side på side med notater og spørrelister finnes det mange mer eller mindre skjulte skatter bak arkivskuffene. En del av arkivmaterialet er ikke utgitt, og har sjelden blitt hentet frem, i alle fall ikke for et større publikum. Et utvalg av disse arkivskattene som vi kom over vil bli presentert i dette og i kommende utgaver av Folkeminner. Noen av funnene er svært faglig og historisk interessante. Andre funn er mer kuriøse, som Johannes Skars godt brukte lusekam, som lå

mellom sidene på en folkeminneoppteegnelse fra 1885, og en ”selfie” fra omkring 130 år før noen hadde hørt om Instagram eller Snapchat. Den var merket “M. Moe med barn”, men siden det skorter noe på portrettlikheten med folkloristen Moltke Moe, er det et lite mysterium hvem de to på bildet er. Kanskje leserne kan hjelpe?

I denne artikkelen presenteres kort bakgrunnen for registreringsprosjektet, og vi henter frem et historisk interessant funn, nemlig visesamlingen kjent som Røldalsboka.

Norsk Folkemинnesamling – kulturminne og verdensarv

Norsk Folkemинnesamling ble stiftet i 1914, og består i dag av over en halv million manuskriptsider, fordelt over brannsikre arkivskap. De eldste delene av NFS, datert fra 1830 til rundt 1904, ble i 2012 valgt inn i registeret over Norges Dokumentarv (som en del av UNESCOs Memory of the World). Det UNESCO-listede materialet er grunnstammen i NFS – samlingene etter Peter Christen Asbjørnsen, Jørgen Moe, Moltke Moe, Sophus Bugge og Magnus Brostrup Landstad. Materialet er svært variert, både når det gjelder fysisk format og innhold. Majoriteten av samlingen består av tradisjonsoppskrifter – skriftlige nedtegnelser av muntlig folkediktning, som eventyr, sagn og ballader, for det meste samlet inn på 1800- og 1900-tallet. Gjennom innsamling og arkivering har muntlige folkeminner slik blitt bevart som skriftlig arkivmateriale. Folkemинneinnsamlerne har også beskrevet skikker, ritualer og arbeidsliv, og etterlatt seg et stort antall skisser, av blant annet mennesker og dyr, redskaper og dekorative mønstre. Til samlingen hører det også en fotosamling, en kunstsamling, lydopptak og enkelte gjenstander etter folkemинnesamlere. NFS er altså et arkiv som bevarer og tilgjengeliggjør både materiell og immateriell kulturarv.

Dypdykket i arkivet begynner

Oppgaven vår som vitenskapelige assistenter var å gå gjennom NFS' mangfoldige arkivmateriale og registrere det. Mye av jobben gikk ut på å telle sider, tyde sirlig løkkeskrift fra feltarbeidsnotater, bla forsiktig i kladdebøker på vei til å gå opp i limingen, og å føre informasjonen vi fant inn i dataprogrammet. Hensikten med å gå gjennom arkivet var også å forlenge livet til arkivmaterialet, ved å bytte ut gamle arkivkonvolutter med syrefrie mapper og å fjerne rustne binders, nåler og annet som kan

skade papiret. Det har blitt gjort registreringer av arkivet i flere omganger gjennom årenes løp, og etter hvert som vi gikk gjennom arkivet fant vi påbegynte registranter på både papir, diskett og CD. Forskjellen fra tidligere registreringer, er at dette prosjektet involverte flere enn en enkelt arkivar, og at teknologien har tatt store sprang siden forrige registreringsrunde. I dag har vi verktøy som gjør at det er enklere enn før å gjøre raske søk, etter søkekriterier som navn på samler, årstall, region, sjanger eller på tematiske stikkord. Etter diskusjoner innad i prosjektgruppen, og med god hjelp av Fredrik Skott fra Folkemинnesarkivet i Gøteborg, valgte vi å gjøre registranten i et dataprogram som er kompatibelt med folkemинnearkivene i Sverige. Vi har også fått med kategorier som kjønn og region inn i registeret, slik at vi kan gjøre statistikker og sammenligninger som ikke har vært mulig tidligere. Innholdet bak arkivskuffene har slik blitt mer tilgjengeliggjort, noe både forskere, studenter og andre interesserte allerede har hatt glede av.

Arkivfaglige valg og tidligere tiders registrering – å føre Moltke Moe inn i arkivet

En annen viktig side ved arbeidet, var å få Moltke Moes samlede arkivmateriale inn i Folkemинnesamlingen. Moltke Moe var sønnen til den mer kjente Jørgen Moe, og hadde i tillegg til sitt eget omfattende arbeid, samlingene etter blant annet P.C. Asbjørnsen og J. Moe i sitt arkiv. Ved Moltke Moes død hadde alt dette blitt gitt som en del av grunnstammen til det som skulle bli NFS, men arkivets første arkivar, Knut Liestøl, hadde foretatt en ganske hardhendt utrensning, og puttet alt av Moltke Moes materiale som ikke var knyttet til norsk folkemинnearbeid ned i konvolutter (som han dels merket i blå blyant med "uinteressant"), som siden har ligget oppbevart utenfor Folkemинnesamlingens arkiv, uregistrert og dels utilgjengelig for forskere og andre interesserte. Her måtte vi gjøre noen vanskelige arkivfaglige valg. Et av grunnprinsippene en arkivar jobber etter er proveniensprinsippet. Det vil si at arkivaren ikke skal bryte opp eller endre den

originale rekkefølgen og ordenen dokumenter ligger i. Dette skal man unngå blant annet for at fremtidige forskere skal kunne undersøke indre sammenhenger i arkiver og arkivmateriale. Problemet vårt var at Knut Liestøl tilsynelatende bare hadde stappet papirer han mente var uinteressante ned i konvolutter, uten noen form for orden eller rekkefølge. Skulle vi følge proveniensprinsippet med dette materialet, ville det være veldig vanskelig å finne frem til det man skulle ha tak i, og helt umulig om man er en eller annen grunn ikke har tilgang på den elektroniske registranten vi lagde for arkivet. Derfor ble vi enige om å bryte prinsippet om proveniens, og sorterte materialet basert på tema. Vi sørget selvfølgelig for å legge inn original plassering i registreringen, slik at fremtidige forskere også vil kunne sjekke i hvilken rekkefølge Liestøl hadde pakket ned dokumentene, eller til og med gjenskape hvordan materialet opprinnelig var arkivert.

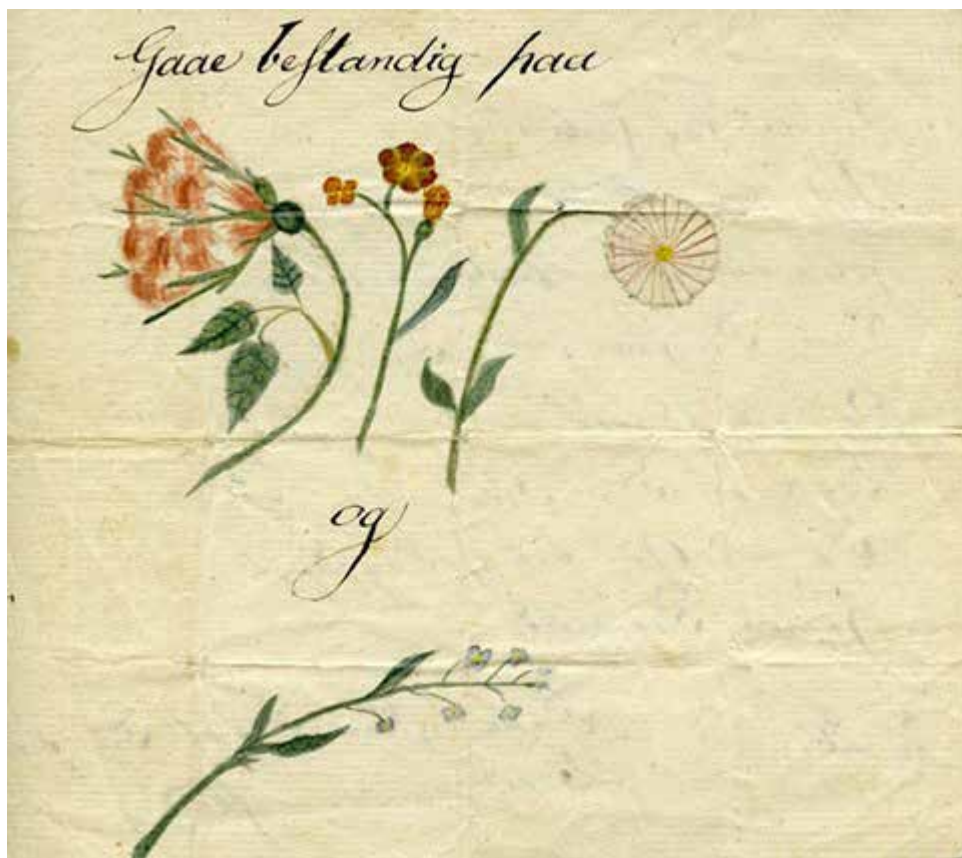
Arkivskatt: Røldalsboka

Bak arkivsignaturen "NFS Delgobe 13a" skjuler seg den såkalte Røldalsboka – en visesamling fra 1600-tallet, en av de eldste visehåndskriftene i landet. Viseboka er en blanding av visetrykk og håndskrevne viser. Flere eiere og skrivere har gitt tilskudd til visesamlingen. Av innbindingen fremkommer det at en del

viser er fjernet, og noen er ikke hele. I dag er manuskriptet på 122 sider. Viseinnholdet er bibelske viser, salmer og religiøse viser, viser som handler om jærtegn (omen), har historisk innhold eller også er middelalderballader. De eldste sidene er fra 1609, de yngre delene er fra rundt 1650-1660. Skinnomslaget er imidlertid betydelig eldre, fra rundt år 1300. Dette er et fragment av et såkalt *antifonarium*, et katolsk bønneskrift, som visene er sydd inn i. Omslaget gjør viseboken til arkivets eldste gjenstand. Det var distriktslege og folkeminnesamler Henri Delgobe (1874-1950) som kom over manuskriptet i Røldal prestearkiv, og sendte det til NFS i 1920. Alle visene er ikke publisert. Norsk Folkeminnelag publiserte 21 viser i *1600-talsviser. Eit handskrift frå Røldal* (NFL nr. 118, 1976), utgitt av Reimund Kvideland i samarbeid med Helge Johnsen, som også transkriberte visene. Åtte av visene ble også publisert i Danske viser bind 5 og 6 på slutten av 1970-tallet. Folkeminnelagets utgivelse er dermed den største samlingen av publiserte viser fra Røldalsboken til dags dato. Etter gjenoppdagelsen i 2015 viste Nasjonalbiblioteket interesse, og har nå scannet alle sidene. Røldalsboken er et godt eksempel på hvordan Norsk Folkeminnelag både bevarer materiell og immateriell kultur, også i samme gjenstand.

Til slutt for denne gang byr vi på et dikt i form av en blomsterillustrasjon, i et brev fra Jørgen Moe til Peter Christen Asbjørnsen:

LITTERATUR:

Esborg, L. og Johannsen, D. (red.) 2014, *"en vild endevending av al virkelighet"* – Norsk Folkeminnnesamling i hundre år, Novus AS, Oslo.

Notater gjort av Eirik Kristoffersen, Hannah Kristine Lunde og Line Esborg underveis i registeringen, og presentasjoner publisert på Norsk Folkeminnelags Facebook-side.

Nettsider:

uio.no, *Norsk Folkeminnnesamling* [Lest 07.10.16]

<http://www.hf.uio.no/ikos/tjenester/kunnskap/samlinger/norsk-folkeminnnesamling/>